

EUROPEAN POLICY BRIEF

**Επανεξετάζοντας τις Πολιτικές για τα Μέσα
Ενημέρωσης στην Ευρώπη: Η Αξία των Ελεύθερων
και Ανεξάρτητων Μέσων Ενημέρωσης και η
Επανάκτησή τους στις Σύγχρονες Δημοκρατικές
Κοινωνίες**

**Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής από το ερευνητικό
πρόγραμμα MEDIADEM**

Πρόγραμμα σε εξέλιξη

Ιούνιος 2011

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλά λέγονται και γράφονται τον τελευταίο καιρό για τα μέσα ενημέρωσης και το ρυθμιστικό πλαίσιο που τα διέπει. Η σύγκλιση των μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας, οι προκλήσεις που δημιουργεί το διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον για το σχεδιασμό πολιτικής και η επίδραση πληθώρας υπερεθνικών θεσμών και οργάνων στις σχετικές διαδικασίες έχουν τύχει ιδιαίτερης προσοχής. Ωστόσο ο βαθμός ελευθερίας και ανεξαρτησίας των σύγχρονων μέσων ενημέρωσης καθώς και οι διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής και τα εργαλεία που μπορούν να ενισχύσουν την ελευθερία και την ανεξαρτησία των μέσων δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένης συζήτησης.

Η έρευνα που διεξάγεται στο πλαίσιο του προγράμματος MEDIADEM μελετά τις διαδικασίες χάραξης πολιτικής και τις ρυθμιστικές επιλογές που προωθούν ή αντίθετα περιορίζουν την ελευθερία και την ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης. Το πρόγραμμα διερευνά ένα ευρύ φάσμα ρυθμιστικών προσεγγίσεων και εργαλείων πολιτικής σε 12 ευρωπαϊκές χώρες (**Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Ισπανία, Μεγάλη Βρετανία**) και δυο υποψήφιες προς ένταξη χώρες (**Κροατία και Τουρκία**) εξετάζοντας τις συνέπειές τους για την ελευθερία και την ανεξαρτησία των μέσων.

Οι διαδικασίες χάραξης πολιτικής τοποθετούνται στο κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα ενώ παράλληλα μελετάται η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και του Συμβουλίου της Ευρώπης στη διαμόρφωση του ρυθμιστικού πλαισίου. Στόχος είναι ο προσδιορισμός των ρυθμιστικών πρακτικών που δύνανται να συμβάλουν αποτελεσματικά στην ενίσχυση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης.

Το παρόν κείμενο πολιτικής εντάσσεται σε μια σειρά κειμένων

πολιτικής που θα δημοσιευθούν στο πλαίσιο του προγράμματος MEDIADEM. Περιλαμβάνει κρίσιμες παρατηρήσεις για τον ορισμό των εννοιών «ελευθερία και ανεξαρτησία» των μέσων ενημέρωσης και περιέχει προτάσεις πολιτικής για την ενίσχυσή τους.

Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν κείμενο είναι των συγγραφέων και δεν αντικατοπτρίζουν υποχρεωτικά τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

ΚΥΡΙΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ελεύθερα και ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης: Ένας δύσκολος ορισμός

Παρά το γεγονός ότι η ελευθερία και η ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης θεωρείται βασικό συστατικό των σύγχρονων δημοκρατιών, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προσδιορίσει κανείς τα χαρακτηριστικά εκείνα που καθιστούν ένα μέσο ελεύθερο και ανεξάρτητο. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, η ελευθερία και η ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης συνδέεται με τη μείωση ή την εξάλειψη του κρατικού ελέγχου. Ιδιωτικής φύσεως περιορισμοί στη λειτουργία των μέσων μπορούν όμως να είναι εξίσου προβληματικοί.

Για να κατανοήσουμε την έννοια «ελεύθερα και ανεξάρτητα» μέσα, είναι απαραίτητο να αποφύγουμε απλοϊκές γενικεύσεις που εκλαμβάνουν την κρατική παρέμβαση ως εγγενώς περιοριστική και την ελεύθερη αγορά ως το βέλτιστο μηχανισμό υποστήριξης της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων. Ένα μέσο ενημέρωσης μπορεί να είναι ανεξάρτητο υπό την έννοια της αυτονομίας από το κράτος αλλά να προσφέρει μερική, μεροληπτική ή και ανακριβή πληροφόρηση. Αντίθετα, ένα μέσο ενημέρωσης υπό τον έλεγχο του κράτους μπορεί να διέπεται από κανόνες λειτουργίας που επιβάλλουν την παροχή αμερόληπτης ενημέρωσης.

Η ελευθερία των μέσων ενημέρωσης

Οι φιλελεύθερες προσεγγίσεις της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης εστιάζουν κυρίως στην ελευθερία σύνταξης από κρατικές παρεμβάσεις. Είναι συνεπώς σύμφωνες με το πεδίο προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης και της ελευθερίας της πληροφορίας, όπως ορίζεται στις κυριότερες συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, π.χ. το άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου περί Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων ή το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).

Οι διατάξεις αυτές, ειδικά όταν η εφαρμογή τους υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητων δικαστικών αρχών, όπως στην περίπτωση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, παρέχουν σε όσους απασχολούνται στο χώρο των μέσων ενημέρωσης (ιδιοκτήτες των μέσων, εκδότες και δημοσιογράφους) σημαντικές εγγυήσεις ενάντια στην κρατική λογοκρισία και παρέμβαση.

Οι εγγυήσεις αυτές είναι εξίσου σημαντικές για τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες που χρησιμοποιούν τα νέα μέσα επικοινωνίας, π.χ. το διαδίκτυο, για την παραγωγή και τη δημοσίευση πληροφοριών και απόψεων, συχνά σε παγκόσμιο επίπεδο.

Πρόσφατα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υπογράμμισε ότι η υιοθέτηση μέτρων που περιορίζουν την άσκηση

επιρροής από ισχυρές οικονομικές ή πολιτικές ομάδες με στόχο την προώθηση της πολυφωνίας στα μέσα ενημέρωσης αποτελεί θετική υποχρέωση των κρατών μελών της ΕΣΔΑ (βλ. υπόθεση *Manole και Λοιποί κατά Μολδαβίας*, αριθμός προσφυγής 13936/02). Η νομολογία του Δικαστηρίου καταδεικνύει ότι τα μέσα ενημέρωσης, οι ιδιοκτήτες τους και όσοι εργάζονται σε αυτά δεν απολαμβάνουν ένα απεριόριστο δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης.

Στις χώρες όπου η «ελευθεροτυπία» αναγνωρίζεται και κατοχυρώνεται συνταγματικά τα δικαστήρια έχουν αποφανθεί ότι η ελευθερία του τύπου μπορεί να απαιτεί και ταυτόχρονα να απαγορεύει την κρατική παρέμβαση. Η κρατική παρέμβαση είναι πάντως θεμιτή μόνο όταν στοχεύει στη διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος σε μια δημοκρατική κοινωνία ή δικαιολογείται από άλλους λόγους γενικού συμφέροντος, όπως η προστασία των ανηλίκων. Για την εκπλήρωση της δημοκρατικής και κοινωνικής τους αποστολής, τα μέσα ενημέρωσης αναλαμβάνουν μια σειρά από ενημερωτικές, εκπαιδευτικές και άλλου είδους δραστηριότητες, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των οποίων καθορίζονται σε εθνικό επίπεδο.

Η ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης

Ως ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης μπορούν να θεωρηθούν τα μέσα που είναι απαλλαγμένα από εξωτερικές παρεμβάσεις και περιορισμούς ως προς την εκδοτική τους γραμμή.

Τα περισσότερα σύγχρονα μέσα ενημέρωσης υπόκεινται σε διάφορους περιορισμούς που έχουν επιπτώσεις στην ελευθερία σύνταξης που απολαμβάνουν. Υπόκεινται δηλαδή σε σχέσεις «εξάρτησης».

Αυτές προκύπτουν κυρίως από:

- τη διάρθρωση της αγοράς και το καθεστώς της ιδιοκτησίας των μέσων
- τη συνεχή αναζήτηση για χρηματοδότηση και εύρεση πληροφοριών
- το ρυθμιστικό πλαίσιο που προσδιορίζει τι είναι νόμιμο να δημοσιευθεί και τι όχι.

Οι περιορισμοί που τίθενται στην ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης προέρχονται επομένως τόσο από εξωγενείς όσο και από ενδογενείς παράγοντες που οφείλονται στον τρόπο λειτουργίας της αγοράς.

Η ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης

Άμεση επιρροή στο περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης μπορεί να ασκηθεί από όσους ιδιοκτήτες καθορίζουν την εκδοτική γραμμή και το γενικότερο ιδεολογικό προσανατολισμό των μέσων που διαθέτουν.

Κάποιες κατηγορίες ιδιοκτητών παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να ασκήσουν παρεμβατική πολιτική. Ιδιαίτερης προσοχής χρήζουν:

- το κράτος

- οι επιχειρήσεις και οι ιδιώτες που δραστηριοποιούνται σε πολλαπλούς τομείς της οικονομίας
- πολιτικοί και ιδεολογικοί φορείς (π.χ. κόμματα, θρησκευτικές οργανώσεις, κτλ).

Οι παραπάνω έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τα μέσα που έχουν στην κατοχή τους για να προωθήσουν τα όποια πολιτικά, οικονομικά ή άλλου είδους συμφέροντά τους. Ειδήσεις και πληροφορίες που δύνανται να βλάψουν τα συμφέροντα αυτά μπορούν να αποσιωπηθούν, ενώ «τεχνητή» θετική κάλυψη μπορεί να δοθεί σε άλλα θέματα. Είναι συνεπώς δυνατό να υπονομεύεται η ικανότητα των μέσων ενημέρωσης:

- να παρέχουν αμερόληπτες και ακριβείς πληροφορίες
- να διευκολύνουν τη συμμετοχή των πολιτών στο δημόσιο διάλογο
- να επιτελούν το ρόλο «φύλακα», δρώντας ελεγκτικά τόσο απέναντι στο κράτος όσο και απέναντι σε ισχυρές επιχειρήσεις και ιδιώτες.

Αξίζει να τονισθεί ότι η επιρροή που μπορεί να ασκήσει ο ιδιοκτήτης ενός μέσου στο ενημερωτικό περιεχόμενο που προσφέρεται από το μέσο που διαθέτει δεν απαιτεί την άμεση και καθημερινή παρέμβασή του στη διαχείριση του μέσου. Μέσω στοχευμένων επιλογών προσωπικού, ιδιαίτερα σε διευθυντικές θέσεις ή σε θέσεις συντακτών, ο ιδιοκτήτης ενός μέσου έχει τη δυνατότητα να «κατευθύνει» τη δραστηριότητα των εργαζομένων, εμπνέοντας έτσι πρακτικές αυτολογοκρισίας.

Χρηματοδότηση

Τα μέσα ενημέρωσης είναι επιχειρήσεις που έχουν ανάγκη από χρηματοδότηση για να λειτουργήσουν. Η χρηματοδότηση τους συνήθως προέρχεται από:

- κρατικές ενισχύσεις
- διαφημίσεις και χορηγίες
- δωρεές
- ιδιωτικές συνδρομές.

Όλοι οι παραπάνω τρόποι χρηματοδότησης μπορούν να ενθαρρύνουν αισθήματα ευγνωμοσύνης και αφοσίωσης προς τις πηγές χρηματοδότησης (ακόμη και αν η ελευθερία σύνταξης προστατεύεται ρητά από τη νομοθεσία), επηρεάζοντας το παρεχόμενο ενημερωτικό περιεχόμενο.

Οι **κρατικές ενισχύσεις** συνήθως έχουν τη μορφή ανταποδοτικών τελών, άμεσων επιχορηγήσεων, κρατικής διαφήμισης ή παροχών σε είδος, όπως η παραχώρηση συχνοτήτων ή συναφών ωφελειών. Η κρατική χρηματοδότηση μπορεί να υπονομεύσει την ερευνητική δημοσιογραφία και την ειδησεογραφία σχετικά με τις δράσεις της κυβέρνησης από τα μέσα που τη λαμβάνουν.

Μέσω της **διαφήμισης και της χορηγίας** οι διαφημιζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την ειδησεογραφία που αφορά τους ίδιους, τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους. Μπορούν επίσης να επηρεάσουν και το είδος των παρεχόμενων υπηρεσιών. Καθώς τα

μέσα ενημέρωσης χρησιμοποιούνται από πολλούς κυρίως ως μέσο ψυχαγωγίας, οι διαφημιστές και οι χορηγοί μπορούν να ασκήσουν πίεση για την προμοδότηση ψυχαγωγικού περιεχομένου, εις βάρος της ενημέρωσης.

Οι **δωρεές** μπορούν να επηρεάσουν εξίσου τον τρόπο προβολής των δωρητών, είτε πρόκειται για επιχειρήσεις, είτε για ιδιώτες.

Οι φιλανθρωπικές δωρεές δεν ενέχουν τους κινδύνους που ενέχουν τα άλλα είδη χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης αλλά δεν αποκλείουν το ενδεχόμενο επηρεασμού της εκδοτικής γραμμής. Ο βαθμός επιρροής τους εξαρτάται κυρίως από το μέγεθος της δωρεάς, την κατανομή της σε περισσότερα ή λιγότερα μέσα ενημέρωσης, τη χρονική της διάρκεια και τις πιθανότητες συνέχισής της.

Οι **συνδρομές** επίσης μπορούν να επηρεάσουν την εκδοτική γραμμή. Οι καταναλωτές συχνά επιλέγουν να γίνουν συνδρομητές στα μέσα και τις υπηρεσίες που εναρμονίζονται με τις ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις και αξίες τους, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για συνδρομές σε κατεξοχήν ειδησεογραφικό περιεχόμενο. Τα συνδρομητικά μέσα μπορούν λοιπόν να υποκύψουν σε πιέσεις για την προσαρμογή του ενημερωτικού τους περιεχομένου στις κυρίαρχες πολιτικές τάσεις μιας κοινωνίας, ώστε να διευρευνηθεί η βάση των συνδρομητών τους.

Η ανάγκη εύρεσης πληροφοριών

Η συνεχής αναζήτηση πληροφοριών δημιουργεί άλλες σχέσεις εξάρτησης. Όσοι ελέγχουν την πρόσβαση στην πληροφορία (π.χ. κυβερνητικοί φορείς, φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, γραφεία τύπου κτλ) δύνανται να επηρεάσουν το περιεχόμενο της ειδησεογραφίας, το χρόνο της δημοσιοποίησης μιας είδησης, ακόμα και το ύψος της.

Μπορεί επομένως να υπάρχει σημαντική απόκλιση ανάμεσα στις πληροφορίες που κρίνονται χρήσιμες προς γνωστοποίηση και στις πληροφορίες που είναι πράγματι απαραίτητες για να μπορούν οι πολίτες να συμμετέχουν στο δημόσιο διάλογο και να κάνουν συνειδητές επιλογές για όσους τους κυβερνούν.

Καθώς οι δημοσιογράφοι αναγκάζονται όλο και περισσότερο να παράγουν περιεχόμενο που καλύπτει τις ανάγκες τόσο των παραδοσιακών όσο και των νέων διαδικτυακών μέσων, μειώνεται ο χρόνος που μπορούν να αφιερώνουν για να ψάχνουν τα θέματά τους, να κάνουν ερευνητική δημοσιογραφία και να ελέγχουν την ακρίβεια των πληροφοριών τους. **Ως αποτέλεσμα, τα μέσα ενημέρωσης εξαρτώνται όλο και πιο πολύ από δελτία τύπου και πληροφορίες που διατίθενται στο διαδίκτυο και στη συνέχεια ανακυκλώνονται.**

Νομικοί περιορισμοί

Τα κράτη ελέγχουν τι μπορεί να δημοσιευθεί και τι όχι μέσω των νόμων που θεσπίζουν για να προσδιορίσουν τα όρια της ελευθερίας της έκφρασης και της πρόσβασης στην πληροφόρηση σε σχέση με άλλους στόχους δημοσίου συμφέροντος. Οι νόμοι αυτοί συνήθως σχετίζονται με την προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, την προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, τη δυσφήμιση και

τη συκοφαντία, την προστασία των χρηστών ηθών και της παιδικής ηλικίας, το ρατσιστικό λόγο, κτλ.

Περιορισμοί επί του περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης για λόγους δημοσίου συμφέροντος μπορούν να τεθούν και μέσω μέτρων συρρύθμισης.

Οι κανόνες αυτορρύθμισης ρυθμίζουν συνήθως ζητήματα που αφορούν την κοινωνική ευθύνη και το επαγγελματικό ήθος του κλάδου που τους υιοθετεί. Ως εκ τούτου συχνά περιλαμβάνουν ρυθμίσεις για θέματα προστασίας των καταναλωτών. Όταν όμως υιοθετούνται υπό το πρίσμα μιας πιθανής ρυθμιστικής παρέμβασης από το ίδιο το κράτος, μπορεί να ενσωματώνουν ευρύτερους στόχους δημοσίου συμφέροντος και άρα να επιβάλλουν επιπλέον περιορισμούς στο περιεχόμενο των μέσων.

Το διαδικτυακό περιβάλλον

Οι νέες, διαδικτυακές υπηρεσίες ενημέρωσης περιλαμβάνουν τις διαδικτυακές υπηρεσίες ενημέρωσης των παραδοσιακών δημόσιων και ιδιωτικών έντυπων και ραδιοτηλεοπτικών μέσων, υπηρεσίες ενημέρωσης που διαθέτουν μόνο διαδικτυακή παρουσία και διάφορες άλλες υπηρεσίες πληροφόρησης που παρέχονται από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ακτιβιστές, ιδιώτες και μη-επαγγελματίες δημοσιογράφους, μεταξύ άλλων. Οι περιορισμοί στους οποίους υπόκεινται οι υπηρεσίες αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με το είδος της υπηρεσίας.

Οι διαδικτυακές υπηρεσίες των δημόσιων μέσων ενημέρωσης που χρηματοδοτούνται κυρίως ή αποκλειστικά από το κράτος μπορεί να μην έχουν να αντιμετωπίσουν εμπορικές πιέσεις αλλά διατρέχουν τον κίνδυνο της κυβερνητικής παρέμβασης επί του περιεχομένου τους.

Οι διαδικτυακές υπηρεσίες των ιδιωτικών μέσων ενημέρωσης είναι σχετικά απαλλαγμένες από τέτοιου είδους παρεμβολές αλλά, όπως συμβαίνει και με τις παραδοσιακές μορφές τους, συχνά κατευθύνονται από συγκεκριμένα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα.

Οι μη εμπορικές ειδησεογραφικές ιστοσελίδες και υπηρεσίες συνήθως δεν υπόκεινται σε κυβερνητικές ή επιχειρηματικές πιέσεις (πολλές από αυτές μάλιστα αναφέρονται ρητά στην ανεξαρτησία τους) αλλά έχουν να αντιμετωπίσουν ζητήματα έλλειψης πόρων και πηγών.

Οι περιορισμοί που επιβάλλονται για λόγους δημοσίου συμφέροντος επίσης διαφοροποιούνται ανάλογα με το είδος της διαδικτυακής υπηρεσίας. Η επιβολή τους γενικά προϋποθέτει το σαφή σχεδιασμό τους από κρατικούς φορείς αλλά και από φορείς συρρύθμισης ή αυτορρύθμισης. Ωστόσο, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες υπάρχει αμφιβολία ως προς το ρυθμιστικό πλαίσιο που είναι κατάλληλο για το διαδικτυακό περιβάλλον, κυρίως λόγω της πολυμορφίας των υπηρεσιών ενημέρωσης που προσφέρονται υπό αυτή τη μορφή.

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Οι προκλήσεις για τους φορείς διαμόρφωσης πολιτικής

Παρά τους συνήθεις ισχυρισμούς για την ύπαρξη και λειτουργία «ελεύθερων» και «ανεξάρτητων» μέσων ενημέρωσης, τα σύγχρονα μέσα ενημέρωσης είναι σαφώς εξαρτημένα. Οι σχέσεις εξάρτησης στις οποίες υπόκεινται οφείλονται κατεξοχήν στην ανάγκη χρηματοδότησης και απόκτησης πληροφοριών, σε συνδυασμό με τους περιορισμούς που θέτουν οι ιδιοκτησιακές δομές της αγοράς και ο τρόπος λειτουργίας της. Πράγματι, τα μέσα ενημέρωσης συχνά λειτουργούν με στόχο να προωθήσουν τα πολιτικά, οικονομικά ή άλλου είδους συμφέροντα ισχυρών ομάδων, ιδιωτών και επιχειρήσεων.

Η ενίσχυση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή από τους διαμορφωτές πολιτικής. Και αυτό γιατί η ελευθερία και η ανεξαρτησία των μέσων δεν πηγάζει αργίσι από συγκεκριμένες μορφές οργάνωσης της αγοράς (κρατική ιδιοκτησία έναντι ελεύθερης αγοράς). Σε ένα μιντιακό περιβάλλον όπου τα μέσα ενημέρωσης δεν ανήκουν στο κράτος και συνεπώς δεν υπάγονται στον άμεσο κυβερνητικό έλεγχο, η παρέμβαση της πολιτείας παραμένει αναγκαία για να διορθώσει τις αδυναμίες της αγοράς και να διευκολύνει το δημοκρατικό διάλογο. Η συρρύθμιση και η αυτορρύθμιση, ως περισσότερο αποκεντρωμένες ρυθμιστικές διαδικασίες, μπορούν επίσης να συμβάλουν στην επίτευξη των στόχων αυτών.

Βέβαια, είναι αυτονόητο ότι η βιωσιμότητα της πλειοψηφίας των κυρίαρχων μέσων ενημέρωσης (mainstream media) απαιτεί επαρκή χρηματοδότηση, οργανωτική σταθερότητα και μια ευρεία βάση καταναλωτών. Εάν τα εμπορικά μέσα, ειδικότερα, δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις και τις προσδοκίες όσων τα χρηματοδοτούν, οι χρηματοδότες αυτοί πολύ απλά θα μετακινήσουν τα κεφάλαιά τους αλλού.

Μια μιντιακή αγορά που χαρακτηρίζεται από διάφορες μορφές εξάρτησης, τόσο ως προς το είδος τους, όσο και ως προς τη βαρύτητά τους, και άρα από καμία ολοκληρωτικά, είναι προτιμότερη από μια αγορά όπου στην προσπάθεια να απαλειφθεί κάθε μορφή εξάρτησης, τίθεται σε κίνδυνο η βιωσιμότητα των μέσων.

Υπό το πρίσμα αυτό, οι πιο σημαντικές προκλήσεις για τους διαμορφωτές πολιτικής είναι:

- να εντοπίσουν τους περιορισμούς στους οποίους υπόκεινται τόσο τα παραδοσιακά όσο και τα νέα μέσα ενημέρωσης
- να προσδιορίσουν πότε οι περιορισμοί αυτοί λειτουργούν εις βάρος του δημοσίου συμφέροντος
- να μετριάσουν τις αρνητικές επιπτώσεις τους, όταν αυτοί δεν μπορούν στην πραγματικότητα να εξαλειφθούν και
- σε κάθε περίπτωση να τους καταστήσουν περισσότερο διαφανείς και γνωστούς.

Πως μπορεί να ενισχυθεί η ελευθερία και η ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης;

Στο πλαίσιο της έρευνας που διεξάγεται για το πρόγραμμα MEDIADEM, τρεις άξονες πολιτικής έχουν προσδιοριστεί ως κρίσιμοι για την ενίσχυση της ελευθερίας και ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης:

- η διαμόρφωση και διατήρηση ενός ευνοϊκού νομοθετικού πλαισίου
- η προώθηση των αρχών της δημοσιογραφικής δεοντολογίας
- η καλλιέργεια της αγωγής στα μέσα.

Για κάθε έναν από αυτούς τους άξονες, είναι απαραίτητο να διερευνηθεί ο κατάλληλος φορέας για την ανάληψη δράσης: το κράτος, τα ίδια τα μέσα, οι δημοσιογράφοι, η κοινωνία των πολιτών, οι πολίτες ή ένας συνδυασμός των παραπάνω.

Ένα ευνοϊκό νομοθετικό πλαίσιο

Ένα ευνοϊκό νομοθετικό πλαίσιο για την προώθηση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης θα πρέπει:

- να περιορίζει την υπερβολική επιρροή της πολιτείας, όπως και συγκεκριμένων ιδιωτών, ισχυρών ομάδων και επιχειρήσεων σε τμήματα της αγοράς, σε υπηρεσίες και αγαθά που προσφέρονται από τα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης και στην πρόσβαση σε δίκτυα, συναφείς ευκολίες και περιεχόμενο που κρίνεται απαραίτητο για την παροχή υπηρεσιών ενημέρωσης
- να καθιστά το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μέσων ενημέρωσης, τις πηγές χρηματοδότησής τους και τις πιθανές σχέσεις τους με πολιτικές ή ιδεολογικές ομάδες διαφανείς
- να διασφαλίζει ευκαιρίες για την έκφραση εναλλακτικών απόψεων και να προωθεί το δημόσιο διάλογο μέσω της ενίσχυσης της ευρείας χρήσης των νέων μέσων και της παραγωγής περιεχόμενου δημοσίου ενδιαφέροντος, μεταξύ άλλων
- να διασφαλίζει την ύπαρξη και τη διατήρηση μέσων ενημέρωσης με σαφή αποστολή την παροχή αμερόληπτης πληροφόρησης, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στη χρηματοδότησή τους και τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας τους
- να ενθαρρύνει και να διευκολύνει την πρόσβαση στην πληροφορία
- να διασφαλίζει τη φυσική παρουσία των μέσων ενημέρωσης σε γεγονότα δημοσίου ενδιαφέροντος
- να διασφαλίζει ότι οι νομοθετικές διατάξεις που σχετίζονται με τη δυσφήμιση, την αποκάλυψη των δημοσιογραφικών πηγών και την προστασία της εθνικής ασφάλειας, καθώς και προδικαστικές διαδικασίες, ασφαλιστικά μέτρα και κυρώσεις δε χρησιμοποιούνται για να περιορίσουν τη δημοσιοποίηση θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος
- να διασφαλίζει την ανεξαρτησία των ρυθμιστικών αρχών και την προστασία τους από κρατικές και επιχειρηματικές επιρροές.

Οι αρχές της δημοσιογραφικής δεοντολογίας

Για την προώθηση και την ενίσχυση των αρχών της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, θα πρέπει:

- να βελτιωθεί η κατάρτιση των δημοσιογράφων ιδιαίτερα όσον αφορά την έρευνα, την πρόσβαση σε αξιόπιστες και πολλαπλές πηγές πληροφόρησης, τον έλεγχο των πληροφοριών και την καλλιέργεια των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την ερευνητική δημοσιογραφία
- να ενδυναμωθεί η επαγγελματική ακεραιότητα των δημοσιογράφων, να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε ζητήματα που αφορούν την ακρίβεια της είδησης και την αμεροληψία και να ενισχυθεί η ικανότητα των δημοσιογράφων να αντιτάσσονται σε αυθαίρετους περιορισμούς της ελευθερίας τους
- να ενδυναμωθούν η ηθική και η υπευθυνότητα στη δημοσιογραφία
- να εξασφαλισθούν ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας τόσο στα παραδοσιακά, όσο και στα νέα, διαδικτυακά μέσα
- να αποδυναμωθούν οι σχέσεις εξάρτησης που τυχόν αναπτύσσονται μεταξύ εκδοτών και δημοσιογράφων ως αποτέλεσμα των εργασιακών σχέσεων
- να υπάρξει σχετική ενημέρωση και ουσιαστική αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν για το δημοσιογραφικό επάγγελμα από την αυξανόμενη σύγκλιση των μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας.

Θα πρέπει επίσης να ενθαρρυνθεί η συμμόρφωση των μη-επαγγελματιών δημοσιογράφων στα ήδη διαμορφωμένα πρότυπα δεοντολογίας ή τουλάχιστον η δημοσιοποίηση των κανόνων δεοντολογίας τους οποιούς δεσμεύονται να τηρούν.

Αγωγή στα μέσα

Η αγωγή στα μέσα μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην ευαισθητοποίηση των πολιτών και στην ανάδειξη της σημασίας της ύπαρξης και λειτουργίας ελεύθερων και ανεξάρτητων μέσων. Οι πολίτες θα πρέπει να αναπτύξουν τις κατάλληλες δεξιότητες για να εντοπίζουν τις αυθαιρεσίες των μέσων ενημέρωσης και να τις καταπολεμούν.

Οι δράσεις αγωγής στα μέσα θα πρέπει να διευκολύνουν τους πολίτες:

- να κατανοήσουν τις δυνατότητες και τους περιορισμούς των διάφορων μέσων ενημέρωσης και των υπηρεσιών που τους παρέχονται
- να επιλέγουν συνειδητά τις υπηρεσίες ενημέρωσης που θα χρησιμοποιούν και να γνωρίζουν το βάρος που θα πρέπει να δίνουν στις πληροφορίες που λαμβάνουν.

Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση

Η ενίσχυση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση με ταυτόχρονη ανάληψη δράσης και στους τρεις άξονες πολιτικής που προαναφέρθηκαν. Η υιοθέτηση ενός ευνοϊκού ρυθμιστικού

πλαίσιου είναι εξίσου σημαντική με τη διασφάλιση της δεοντολογίας και το επαγγελματικό ήθος των δημοσιογράφων. Κρίσιμη είναι και η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των πολιτών. Μέσω δράσεων αγωγής στα μέσα, οι πολίτες μπορούν να μάθουν να αναγνωρίζουν την ποιοτική δημοσιογραφία και να αξιολογούν κριτικά τις υπηρεσίες ενημέρωσης που λαμβάνουν.

Μια προσέγγιση που βασίζεται στη συνεργασία

Για την προώθηση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης απαιτείται συνεργασία. Η δράση των εθνικών οργάνων και φορέων ως προς τη χάραξη πολιτικής συμπληρώνεται από υπερεθνικές θεσμικές δομές που παίζουν έναν ολοένα και πιο σημαντικό ρόλο στη ρύθμιση των μέσων ενημέρωσης.

Σε διεθνές επίπεδο, χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό.

Σε περιφερειακό επίπεδο, τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και το Συμβούλιο της Ευρώπης ασχολούνται με θέματα που αφορούν τα μέσα ενημέρωσης και διαμορφώνουν σχετικούς κανόνες και συστάσεις.

Η ελευθερία και η ανεξαρτησία των μέσων θα πρέπει να αναχθεί σε συγκεκριμένο στόχο πολιτικής από τους παραπάνω φορείς και να αποτελέσει αντικείμενο προστασίας μέσω συγκεκριμένων θετικών μέτρων, εφόσον αυτό είναι εφικτό. Θα πρέπει επίσης να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο σχεδιασμό δράσεων και μέτρων που μπορεί να έχουν επιπτώσεις στην ελευθερία και την ανεξαρτησία των μέσων. Με αυτόν τον τρόπο θα ενισχυθούν σημαντικά οι προσπάθειες που γίνονται σε εθνικό επίπεδο για την προώθηση ελεύθερων και ανεξάρτητων μέσων ενημέρωσης.

ΟΙ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι στόχοι του προγράμματος

Το MEDIADEM είναι ένα ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα που μελετά τις πολιτικές για την ελευθερία και την ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης.

Το πρόγραμμα έχει στόχο:

- να κατανοήσει τις έννοιες «ελευθερία» και «ανεξαρτησία» των μέσων ενημέρωσης
- να διερευνήσει τον τρόπο διαμόρφωσης και εφαρμογής πολιτικής για τα μέσα ενημέρωσης σε 14 ευρωπαϊκές χώρες και να προσδιορίσει τους παράγοντες που επηρεάζουν τις σχετικές διαδικασίες
- να προσδιορίσει τις διαδικασίες χάραξης πολιτικής και τα ρυθμιστικά εργαλεία που ενισχύουν την ελευθερία και την ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης
- να συνδυάσει τη μελέτη των διαδικασιών διαμόρφωσης πολιτικής στις επιμέρους χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα με μια συγκριτική ανάλυση των διαφορετικών κατηγοριών μέσων ενημέρωσης (έντυπα, ηλεκτρονικά και διαδικτυακά) με στόχο να αναδείξει βέλτιστες πρακτικές για την προώθηση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας τους
- να έρθει σε επαφή με διαμορφωτές πολιτικής, τα ίδια τα μέσα ενημέρωσης και εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών με στόχο την ανταλλαγή απόψεων και την ανάδειξη βέλτιστων πρακτικών για την προώθηση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων
- να διαμορφώσει συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής για κρατικούς και μη κρατικούς φορείς, την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Επιστημονική προσέγγιση/μεθοδολογία

Για τη εξαγωγή ουσιαστικών συμπερασμάτων για την ενίσχυση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των μέσων ενημέρωσης στην Ευρώπη, το πρόγραμμα MEDIADEM υιοθετεί μια διεπιστημονική προσέγγιση που βασίζεται στη συμβολή της νομικής έρευνας, της πολιτικής επιστήμης και της επιστήμης των μέσων ενημέρωσης.

Το πρόγραμμα συνδυάζει τη θεωρητική με την εμπειρική ανάλυση και περιλαμβάνει κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (**Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Ισπανία, Μεγάλη Βρετανία**), καθώς και χώρες υποψήφιες προς ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (**Κροατία, Τουρκία**). Οι χώρες αυτές αντικατοπτρίζουν την ποικιλία των πολιτικών που ακολουθούνται στην Ευρώπη για τα μέσα ενημέρωσης και αναδεικνύουν διάφορα είδη ρυθμιστικών πρακτικών (κρατική ρύθμιση, συρρύθμιση και αυτορρύθμιση).

Το σχέδιο εργασίας του προγράμματος στηρίζεται στη συλλογή και ανάλυση νομικών κειμένων, κυβερνητικών εκθέσεων, κειμένων πολιτικής, δικαστικών αποφάσεων και ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας. Περιλαμβάνει επίσης τη διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων με κρατικούς και μη κρατικούς φορείς, όπως εθνικά υπουργεία, ρυθμιστικές αρχές, μέσα ενημέρωσης, δημοσιογράφους, δημοσιογραφικές ενώσεις και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Συντονισμός

Ευαγγελία Ψυχογιού, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα, Ελλάδα

epsychogiou@eliamep.gr

Η ομάδα

- Pierre-François Docquir, Université Libre de Bruxelles (ULB), Βρυξέλλες, Βέλγιο, pierre-francois.docquir@ulb.ac.be
- Daniel Smilov, Centre for Liberal Strategies (CLS), Σόφια, Βουλγαρία, daniel@cls-sofia.org
- Nada Švob-Đokić, Institute for International Relations (IMO), Ζάγκρεμπ, Κροατία, nada@irmo.hr
- Henrik Søndergaard, University of Copenhagen (UCPH), Κοπεγχάγη, Δανία, henriks@hum.ku.dk
- Epp Lauk, University of Tartu (UT), Ταρτού, Εσθονία, epp.lauk@gmail.com
- Heikki Kuutti, University of Jyväskylä (JYU), Γιβασκίλα, Φινλανδία, heikki.kuutti@ju.fi
- Alina Mungiu-Pippidi, Hertie School of Governance (HERTIE), Βερολίνο, Γερμανία, pippidi@hertie-school.org
- Christoph Gusy, University of Bielefeld (UNIBI), Μπίλεφελντ, Γερμανία, christoph.gusy@uni-bielefeld.de
- Fabrizio Cafaggi, Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο (EUI), Φλωρεντία, Ιταλία, fabrizio.cafaggi@eui.eu
- Andrej Školkay, School of Communication and Media (SKAMBA), Μπρατισλάβα, Σλοβακία, askolkay@hotmail.com
- Dilek Kurban, Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV), Κωνσταντινούπολη, Τουρκία, dilekkurban@tesev.org.tr
- Susana de la Sierra, University of Castilla-La Mancha (UCLM), Τολέδο, Ισπανία, susana.sierra@uclm.es
- Rachael Craufurd Smith, University of Edinburgh (UEDIN), Εδιμβούργο, Μεγάλη Βρετανία, r.c.smith@ed.ac.uk

Υπεύθυνος προγράμματος στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή

- Wolfgang Bode, wolfgang.bode@ec.europa.eu
- Monica Menapace, monica.menapace@ec.europa.eu

Διάρκεια προγράμματος

Απρίλιος 2010 – Μάρτιος 2013

Χρηματοδότηση

Το πρόγραμμα MEDIADEM χρηματοδοτείται από το Έβδομο Πρόγραμμα Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Δράση 8.5, Ο πολίτης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Αριθμός σύμβασης: FP7-SSH-

2009-A no. 244365

Ύψος χρηματοδότησης ΕΕ

2.658.462 Ευρώ

Ιστοσελίδα προγράμματος

www.mediadem.eliamep.gr

Σχετικές ιστοσελίδες

Cordis SSH: <http://cordis.europa.eu/fp7/ssh/>

Europa SSH: <http://ec.europa.eu/research/social-sciences/>

Επικοινωνία

Ευαγγελία Ψυχογιπούλου, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα 10676, Ελλάδα
Τηλ.: (0030) 2107257110, Φαξ: (0030) 2107257114
email: epsychogiopoulou@eliamep.gr

Διαβάστε περισσότερα

<http://www.mediadem.eliamep.gr/findings/>

**Συγγραφείς του κειμένου
πολιτικής**

Ευαγγελία Ψυχογιπούλου και Rachael Craufurd Smith
